

**ПРОБЛЕМА ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ
СПАДЩИНІ К. Д. УШИНСЬКОГО**

Євтух Микола Борисович

дійсний член (академік) НАПН України

доктор педагогічних наук, професор,

головний науковий співробітник

Інституту педагогіки НАПН України

м. Київ, Україна

Анотація. Проблема особистості вчителя є найактуальнішою з погляду підготовки в усі часи. До підготовки професійних педагогів належать розробки багатьох видатних педагогів та вчених України. Видатний вітчизняний педагог і психолог, основоположник наукової педагогіки і народної школи Костянтин Дмитрович Ушинський, всі теоретичні і практичні запитання виховання вирішував з точки зору підготовки майбутніх педагогів. Учений добре розумів, що доля його народу залежатиме від підготовки народних учителів, зокрема і вчителів початкової школи, в якій закладається фундамент формування справжнього педагога. З іменем К.Д. Ушинського пов'язана ідея народності виховання, така актуальна і в наш час – час розбудови і реформування національної школи. *Висвітлено* надзвичайно цінні думки та поради про особистість вчителя у творчості видатного вченого, педагога і психолога, основоположника наукової педагогіки і народної школи. *Розкрито*, те що педагогічні ідеї вченого і нині актуальні та є джерелом наукової творчості та практичної діяльності у підготовці майбутніх педагогів.

Ключові слова: Костянтин Дмитрович Ушинський, педагога і психолога, виховання, народні учителі, навчання і виховання молоді, формування справжнього педагога, вчитель.

Костянтин Дмитрович Ушинський (1824-1870) видатний вітчизняний педагог і психолог, основоположник наукової педагогіки і народної школи, всі теоретичні і практичні запитання виховання вирішував з точки зору служіння інтересам своєї Батьківщини. Він керувався девізом: «Зробити якомога більше користі моїй вітчизні, ось єдине завдання мого життя». Саме з цієї точки зору він вирішував проблеми психолого-педагогічної підготовки вчителя, його особистості.

З К.Д. Ушинським іменем пов'язана ідея народності виховання, така актуальна і в наш час – час розбудови і реформування національної школи.

К.Д. Ушинський добре розумів, що доля його народу залежатиме від підготовки народних учителів, зокрема і вчителів початкової школи, в якій закладається фундамент формування справжнього педагога. У своїй статті «Про користь педагогічної літератури він висловив і сформулював одне із самих глибоких своїх педагогічних переконань, а саме: в системі суспільного виховання вирішальне значення має особистість вчителя». Великий педагог справедливо наголошував: якщо медикам ми ввіряємо наше здоров'я, то вихователям ввіряємо моральність і розум наших дітей, їхню душу, а разом з тим і майбутнє нашої вітчизни.

За глибоким переконанням К. Ушинського, «особа вихователя означає все у справі вихованця», а «вплив особи вихователя на молоду душу становить ту виховну силу, якої не можна замінити ні підручниками, ні системою покарань та заохочень» [1, с. 17]. Виходячи з цього видатний педагог з цілковитим правом ставить питання про підготовку наставників народних шкіл. У статті «Проект учительської семінарії». К. Ушинський стверджував, що саме в елементарних школах для простого народу, мають працювати хороші вчителі, які обізнані з найновішими методами і можуть впливати «не тільки на збагачення розуму знаннями, а й на розвиток дитини «на єдино плідотворному» духовному ґрунті – на народній мові й народному почутті, що відбилося в ній», які можуть вивести народ з темряви неучтва. «Ці вчителі, - пише К. Ушинський, - звичайно із найбільшою користю для народу, замінили б

тих вигнаних із служби писарів і церковників, відставників і подібних до них людей, навчання який завдає більшої шкоди, ніж користі» [2, с. 54]. К. Ушинський переконливо доводить, що народ потребу народних вчителів, які б вийшли з народу, втілювали б в собі його найкращі, національні і загальнолюдські чесноти, тобто те найкраще, що є в національному характері народу. На думку великого педагога, вчитель повинен любити дітей, свою професію, мати нахил до педагогічної діяльності, «сумлінно і свідомо виконувати свій обов'язок». Саме тому К. Ушинський рекомендує суворий добір дітей до учительської семінарії, принаймні, наголошує він, добір має бути таким, щоб до неї були зараховані діти, які «подають надію підготувати з них хороших діячів на ниві народної освіти» [3, с. 35].

Не втратила своєї значущості і вимога К. Ушинського про те, що вчитель повинен вміти не тільки викладати, але й мати характер, моральність і переконання. Разом з тим він стверджує, що в народних школах більше впливає на учнів особистість учителя, ніж наука, яка викладається «у найелементарніших основах». За К. Ушинським, вчитель народної школи повинен мати не дуже широкі і глибокі знання, але вони мають відзначатися енциклопедичністю, різноманітністю, чіткістю і точністю, що потребує спеціальної педагогічної підготовки.

К. Ушинський постійно підкреслював, яке велике значення мають у вихованні дитини, переконання, особистий приклад, характер вчителя-вихователя.

У статті «Три елементи школи» видатний педагог, розкриваючи значення особистості вчителя у вихованні вкотре наголошує: «У вихованні все повинно ґрунтуватися на особі вихователя, тому що виховна сила виливається тільки із живого джерела людської особистості. Тільки особистість може діяти на розвиток і визначення особистості, тільки характером можна формувати характер» [4, с. 39].

Великого значення К. Ушинський надавав моральним якостям народного вчителя. Він справедливо вимагав від вчителя, щоб життя його не давало

приводе для спокуси, не руйнувало в батьках і дітях поваги до нього, а навпаки, було прикладом і для тих, і для інших і не суперечило шкільним постановам, які він дає дітям. Тільки за таких умов вчитель може позитивно впливати на дітей і його діяльність стане справді виховною.

К. Ушинський неодноразово наголошував на тому, що освіта майбутнього вчителя не повинна обмежуватися лише рамками вітчизняної педагогічної думки, що справжній педагог має бути обізнаним із зарубіжною теорією і практикою навчально-виховної роботи. Видатний педагог переконливо довів, що головна роль у школі належить вчителю, якого не можуть замінити ніякі програми і навчальні плани, ніякі підручники і технічні засоби. Вчителем одухотворяється пізнавальна діяльність дитини, він є джерелом живого знання і виховного впливу на учнів. А для того, щоб виявитися на висоті свого покликання, вчитель повинен весь час вчитися, повинен бути всебічно підготовленим, любити свою професію, знати педагогіку і психологію, володіти педагогічною майстерністю і педагогічним тактом з почуттям великої відповідальності ставитися до цієї найвеличнішої всенародної справи.

Звертаючи серйозну увагу на питання професійної підготовки вчителя, К. Ушинський підкреслював, що спеціальна підготовка є всього лише однією із необхідних передумов успіху шкільного навчання і виховання. Скільки напруженої уваги, досвіду, нервової енергії, скільки обдуманості в словах і завданнях потрібно вчителю для того, щоб кожний його урок справив на учнів розвиваючий і виховний вплив. Ось чому справді добросовісний і хороший учитель – явище не зовсім таке звичне, як думають, і ось чому не кожний, хто знає предмет, здатний бути учителем.

К. Ушинський наполегливо вимагав від учителя постійних пошуків ефективних засобів і методів навчання. У зв'язку з цим він вважав необхідним добрі знання «психології» так як вони по відношенню до практики навчання і виховання, а також своєї необхідності для педагога займають перше місце серед всіх інших наук. Для вчителя вивчення духовної сторони людини також

необхідне, як для лікаря вивчення тілесної, він повинен знати інтереси, нахили і здібності кожної дитини, його увагу і пам'ять, волю і характер, закони розвитку мислення і особливості мислительної діяльності. Лише за цієї умови можна розраховувати на успіх в розвитку пізнавальних сил дітей, їх активності і самостійності, і досягти бажаних результатів. Психолого-педагогічна малограмотність вчителя, - як зазначав великий педагог, - одна із причин неуспіхів навчання і виховання, негативного ставлення до учіння. Тому він у керівництві до «Рідного слова» так серйозно звертав увагу вчителів на необхідність оволодіння психологічною наукою. Ще більш чітко К. Ушинський висловив цю думку в передмові до першого тому «Людина, як предмет виховання», де він особливо підкреслював, що ми не говоримо педагога – поступайте так чи інакше, не говоримо їм: вивчайте закони розвитку тих, психічних явищ, якими ви хочете управляти і поступайте у відповідності до цього закону і тих обставин, в яких ви хочете їх застосовувати. А в кожному окремому випадку і за різних обставин вчитель, який добре знає психологію, закони розвитку психічних явищ, фізичну і душевну природу людини, може знайти правильне вирішення того чи іншого питання.

Вкрай важливою особливістю педагога повинно бути постійне прагнення до самовдосконалення, до самоосвіти і до самовиховання. Не випадково К. Ушинський у своїй статті «Твори М.І. Пирогова» писав, що тільки той може стати вчителем, хто здатний йти дорогою самовдосконалення і вести по ній інших.

Надзвичайна складність і відповідальність педагогічної професії, як її розумів великий педагог, вимагали серйозної наукової підготовки, в зв'язку з цим К. Ушинським була висунута з навчання учителів в університетах. Підкреслюючи величезне суспільне значення праці вчителя К. Ушинський у статті «Про користь педагогічної літератури» писав, що вихователь, який стоїть на рівні сучасного ходу виховання, відчуває себе живим, діяльним членом «великого організму», що борються з нещастям і вадами людства, посередником між всім, що було благородного і високого в минулій історії

людей, і поколінням новим, охоронцем святих заповітів, які боролися за істину і за добро. Він відчуває себе живою ланкою між минулим і майбутнім, могутнім ратоборцем істини і добра і усвідомлює, що його справа, скромна зовні,- одна із найважливіших справ історії.

Ставлячи високі вимоги до особистості вчителя, його професійної підготовки, розуміючи його надзвичайно важливу роль у розвитку суспільства, К. Ушинський жадав, щоб праця педагога, така відповідала, не залишалася поза увагою держави, громадськості. На його думку, вчитель повинен відчувати підтримку в суспільстві, його соціальне і матеріальне становище має відповідати його громадській ролі в суспільстві.

З того часу минуло багато років, коли видатний педагог висловив свої думки щодо вчителя, його професійної підготовки, його особистості, ролі в суспільстві і вимог до нього. Видатний педагога ставив вимоги до вчителя як «плідного променя сонця для молоді душі, який нічим замінити неможливо» були високими. Високими вони залишаються й сьогодні, бо на нього покладаються великі обов'язки по реалізації головної мети національного виховання в Українській державі та створенні якісно нової національної школи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ушинський К.Д. Твори в семи томах. К. Рад. шк., 1952-1955. Т.1. С. 17.
2. Ушинський К.Д. Твори в шести томах. К. Рад. шк., 1952-1955. Т. 2. С. 54.
3. Там само, С. 35.
4. Ушинський К.Д. Твори в семи томах. К. Рад. шк., 1952-1955. Т.1. С. 39.